

**Ethnic Politics in Russia and its Impact on
Extremism in the North Caucasus**

Reza Eltiaminia¹

Assistant Professor, Department of Political Science,
Faculty of humanities' Science, Yasouj University

Dariush Qanbari

Assistant Professor, Department of Political Science,
University of Payam Nur, Alborz

(Date received: 6 February 2021 - Date approved: 11 March 2023)

Abstract

Introduction: The North Caucasus region has always been restless and subject to tensions and crises that have continued since the time of Stalin and there is no clear vision for this region in the near future. Exploring the political and security activities of Russia in this region can be helpful and effective in understanding the root causes and dimensions of these crises. The north Caucasus is a special region in the Russian federation where many ethnic groups such as Kabardians, Balkars, Circassians, Chechens, Ingush and other peoples live. Russia plays a big role in this region. The problem of the current research is to investigate the ethnic and territorial policies of Russia and its effect on the spread of ethnic conflicts and extremism in the North Caucasus. The findings of the present research show that the ethnic policies and Russification of the Caucasus region by the Russians are in line with the historical, geographical and cultural de-identification of the people of this region, making these ethnic groups dependent on the Russian government, curbing the influence of NATO and the United States in this region and energy security. Also, the events of the Islamic world, including the rise of the Taliban, Al-Qaeda and the ISIS and its security implications for Russia and its regional allies have prompted it to adopt a combination of containment, confrontation and engagement measures in the region. The

1. E-mail: eltyam81@yahoo.com (Corresponding author)

question that arises here is the effect of Russia's ethnic policies on extremism and political stability in the North Caucasus.

Research hypothesis: The political space creation strategy was in line with the historical, geographical and cultural identity of the people of this region, making these tribes dependent on the Russian government and creating permanent divisions and duality between the tribes, so, it led to extremism in north Caucasus.

The research method is qualitative and content analysis type. In this research, with an analytical approach, an attempt is made to explain why the competition, tension and continuous conflicts that have cast a shadow on this region in the North Caucasus region for several decades.

The method of collecting information is using library resources, including domestic and foreign books and articles.

Theoretical framework is based on Martin Marjer's ethnic politics. The ethnic stratification system of a society is formed by the nature of the internal relationship between groups, the scarce resources for which they compete for and most importantly, the ability of one group to impose its dominance on others. According to Martin Marjer, three important patterns of behavior reinforce ethnic ideology, escalating ethnic strife, extremism and inter-ethnic division. These three patterns are: the first pattern: adaptation. The second pattern: Egalitarian pluralism. Third pattern: contradictory, conflicting and unequal pluralism

The first pattern: adaptation or assimilation: groups may be culturally similar or assimilated and interact freely with each other. This process means assimilation, or they may remain culturally distinct and socially distinct. This process is called pluralism. Adaptation means a process of distinct reduction. This process occurs when members of two smaller societies or cultural groups assimilate.

The Second Pattern: Egalitarian pluralism: Equal pluralism implies the creation of equality between different groups with independent cultural and structural independence that is roughly balanced in political and economic power. The third pattern: antagonistic, conflicting and unequal pluralism. Unequal pluralism is mainly pursued in colonial societies and racist regimes; but some of its features can be seen precisely in societies that pursue egalitarian assimilation and pluralism. In such a society, the ruling state is in the hands of the dominant ethnic group and the majority of people are not citizens but subjects. In this ethnic policy, the goal is to maintain or expand inequality between groups, and to allocate all political power and a major share of material wealth to the dominant group. The presence of many ethnic groups in the Caucasus region has created problems and has exposed the

region to conflict and tension because there is a serious division between these ethnic groups based on the policy of land division. Since its entry into the Caucasus, Russia has emerged as a hegemonic power and has taken effective measures towards its Russian system and model.

Results and Discussion: The findings of the present research show that the ethnic policies and Russification of the Caucasus region by the Russians are in line with the historical, geographical and cultural de-identification of the people of this region, making these ethnic groups dependent on the Russian government, curbing the influence of NATO and the United States in this region and energy security.

Conclusion: In this study, an attempt was made to study and analyze ethnic policies in Russia and its impact on the spread and development of extremism in the North Caucasus. Today's political map of the Caucasus and central Asia includes countries that are unstable due to real and potential disputes over land and water, ethnic and non-ethnic conflicts as well as Russian and non-Russian differences. The roots of these differences and unrest in the North Caucasus and Central Asia must be sought in the expansionist policies of Tsarist Russia and its successor, the Soviet Union, especially under Stalin, whose ideology was used with the same methods even more violently. The nationalist movement, revenge for the devastation and devastation caused by the aggressive and warlike policies of the Russians, has brought violence and extremism to the region.

Keywords: Pluralism, Russia, Ethnic Policies, North Caucasus, Extremism, ISIS, Al-Qaeda, Taliban

سیاست‌های قومی در روسیه و تأثیر آن بر گسترش

افراط‌گرایی در قفقاز شمالی

رضا التیامی^۱

استادیار و عضو هیئت علمی گروه علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج

داریوش قنبری

دکتری علوم سیاسی و عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور استان البرز

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۱۱/۱۸ - تاریخ پذیرش ۱۴۰۱/۱۲/۲۰)

چکیده

منطقه قفقاز شمالی همواره ناآرام و دستخوش تنش‌ها و بحران‌هایی است که از زمان استالین تا به امروز تداوم یافته و در آینده نزدیک نمی‌توان چشم‌انداز روشنی را برای این منطقه در نظر گرفت. کنکاش در مورد کنشگری‌های سیاسی و امنیتی روسیه در این منطقه می‌تواند در شناخت ریشه‌ها و ابعاد این بحران‌ها مؤثر باشد. این منطقه از نظر راهبردی، تجاری و امنیتی در پایداری روسیه بسیار نقش دارد. از بعد منطقه‌ای، روسیه مهم‌ترین بازیگر در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی و امنیتی در قفقاز است. به علاوه حرکت‌های روسیه و ترکیه در این منطقه، سرنوشت کلی منطقه را متأثر می‌کند. در این نوشتار می‌خواهیم سیاست‌های قومی و قلمروسازی‌های روسیه و تأثیر آن در گسترش منازعات قومی و افراط‌گرایی در قفقاز شمالی را بررسی کنیم. روش پژوهش کیفی و از نوع تحلیل محتوا و چارچوب نظری، الگوهای سیاست قومی مارتین مارجر است. یافته‌های نوشتار نشان می‌دهد سیاست‌های قومی و روسی‌سازی منطقه قفقاز توسط روس‌ها در راستای هویت‌زدایی تاریخی، جغرافیایی و فرهنگی مردم این منطقه، وابسته‌کردن این اقوام به حکومت روسیه، مهار نفوذ ناتو و آمریکا در این منطقه و امنیت انرژی است. همچنین رویدادهای جهان اسلام از جمله برآمدن طالبان، القاعده و داعش و تأثیرهای امنیتی آن بر روسیه و متحدان منطقه‌ای آن سبب شد این کشور ترکیبی از اقدام‌هایی مانند اقدام‌های کنترل، تقابل و تعامل را در مورد این منطقه به‌کار گیرد.

واژگان اصلی: تکثرگرایی، روسیه، سیاست‌های قومی، قفقاز شمالی، افراط‌گرایی، داعش، القاعده، طالبان.

^۱. نویسنده مسئول: eltyam81@yahoo.com

مقدمه

روسیه از نظر تاریخی همواره تلاش کرده است براساس بازی ژئوپلیتیک و اصل واقع‌گرایی قدرت، امور بین‌المللی و منطقه‌ای را مدیریت کند. در شمال غرب قفقاز و مرکز آن، قوانین و سیستم عرفی حاکم بود و در شرق و شمال شرق قفقاز، شریعت حاکم بود. نقش امام شامل، در فروپاشی شریعت در قفقاز شمالی در طول دوره امامت در سال‌های ۱۸۳۴ تا ۱۸۵۹ پررنگ بود. پس از فروپاشی اتحاد شوروی، کشورهای منطقه قفقاز کوشیدند هویت جدیدی برای خود بازتعریف کنند. در این منطقه، رقابت‌های ژئوپلیتیک میان قدرت‌های منطقه‌ای یعنی ایران، روسیه و ترکیه را در کنار تلاش‌های آمریکا و تا حدودی اروپا برای گسترش حوزه نفوذ شاهد بوده‌ایم (Yazdani and Khairi, 2017: 128). مرور تاریخ سیاست خارجی دوره‌های تزاری، شوروی و روسیه پسا شوروی نشان می‌دهد هویت بر اساس اندیشه اقتدارگرایی و قدرت بزرگ بر ذهنیت سیاست‌گذاران خارجی تأثیر مستمر داشته و روسیه در سطح ملی و بین‌المللی همواره دنبال هویت خویش بوده است (Khanmohammadi, 2021: 180 Soltani I and).

روسیه از زمان ورود به منطقه قفقاز خود را قدرتمند و سلطه‌جو معرفی کرده است، اما در جهان، عامل تعیین‌کننده، اقتصاد است، نه قدرت نظامی (Ezzati, 2007: 38). با وجود اینکه پوتین اعلام کرد: «صلح بین اقوام یکی از ارزش‌های اساسی روسیه ماست»، پیشرفت ویژه‌ای به دست نیامد. در دوران ریاست جمهوری مدودیف شاهد بزرگ‌ترین شورش قومی در میدان مانزینا در روسیه پسا شوروی در دسامبر ۲۰۱۰ بودیم (Foxall, 2015: 19). سیاست‌های دفاعی روسیه مانند حضور نظامی در قفقاز شمالی، اوکراین و روسیه و پیوسته‌سازی شبه جزیره کریمه به خاک این کشور نشان‌دهنده چرخش تمدنی روسیه و تجدید ارزش‌های سنتی به‌عنوان عنصر راهبردی سیاست خارجی این کشور در جست‌وجوی جایگاه خود به‌عنوان قدرت بزرگ بوده است (Aram and Barzegar, 2021: 46).

در این نوشتار به دنبال پاسخ این پرسش هستیم که ریشه تضادها و منازعات قومی در قفقاز شمالی چیست و سیاست‌های قومی روسیه چه تأثیری بر شکل‌گیری و تعمیق این درگیری‌ها و افراط‌گرایی‌ها در منطقه قفقاز شمالی داشته است؟ در پاسخ این فرضیه مطرح می‌شود ضمن اینکه منافع راهبردی، ژئواکونومیک، درگیری‌های قدرت و ژئوپلیتیک و اهمیت نظامی قفقاز شمالی و جنوبی، روسیه را به یک بازیگر امنیتی در منطقه قفقاز شمالی تبدیل کرده است، هرگونه اقدام روسیه برای سرکوب مسلمانان قفقاز شمالی به‌ویژه چچن، اینگوش و تلاش روسیه برای سرکوب اقلیت‌های مسلمان فدراسیون روسیه، سبب گسترش تنش و افراط‌گرایی در منطقه می‌شود و منبع اساسی تخریب روابط موجود و گسترش تنش‌ها، درگیری‌های سیاسی و تروریسم در منطقه خواهد شد.

روش این نوشتار کیفی و از نوع تحلیل محتوا است و با رویکرد تحلیلی در تبیین چرایی رقابت، تعارض و کشمکش‌های پایداری می‌کوشیم که در منطقه قفقاز شمالی در طول چندین دهه بر این منطقه سایه افکنده است. با کاربست این روش، وضعیت سیاسی، اجتماعی اقوام در این منطقه و سیاست‌های قومی روسیه را مطالعه می‌کنیم. پس از بررسی پیشینه روابط روسیه و قفقاز شمالی، به سیاست‌های گذشته و کنونی دولت روسیه در این منطقه می‌پردازیم. شیوه گردآوری اطلاعات، منابع کتابخانه‌ای اعم از کتاب‌ها و مقاله‌های داخلی و خارجی است.

پیشینه پژوهش

مشفق‌فر (۲۰۰۴) در مقاله «تحولات قفقاز جنوبی و نقش قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای» روند رویدادهای قفقاز و وجود کانون‌های بحران در قفقاز شمالی را بررسی کرده است. مهم‌ترین یافته او در این پژوهش این است که نظامی شدن منطقه و حضور ناتو و آمریکا و کمک‌های اقتصادی آن‌ها به کشورهای منطقه قفقاز و جریان‌های درگیر در این منطقه سبب صف‌بندی‌های نظامی و تشدید بحران و بی‌ثباتی در منطقه قفقاز شده است. کولایی (۱۹۹۹) در کتاب خود «سیاست و حکومت در فدراسیون روسیه» اشاره می‌کند که در دوره حیات لنین، نوعی تضاد عقیده بین او و استالین در مورد قومیت‌های غیرروس وجود داشت. لنین معتقد بود طرح‌های استالین، تعارض‌های ملی و قومی (تکثرگرایی هم‌سستی) را همچون آتش زیرخاکستر به‌جای خواهد گذاشت. رشیدی و ملکی (۲۰۱۹) در مقاله «منافع روسیه و بحران‌های منطقه قفقاز جنوبی» بحران‌ها و درگیری‌های مختلف در قفقاز جنوبی را بررسی و کمتر به تحولات منطقه قفقاز شمالی توجه کرده‌اند. آن‌ها می‌گویند روسیه بر اساس رویکرد سیاسی و امنیتی خود، منطقه قفقاز جنوبی را حوزه نفوذ طبیعی خود می‌داند، بنابراین با مداخله در مناقشه‌ها و کمک به تداوم آن‌ها زمینه وابستگی این کشورها و جلوگیری از نفوذ دیگر قدرت‌ها را فراهم کرده است.

آیدین (۲۰۰۱) در مقاله «ریشه‌های داخلی بی‌ثباتی در آسیای مرکزی و قفقاز» می‌گوید ترسیم مرزهای ساختگی در منطقه قفقاز و آسیای مرکزی توسط رهبران شوروی و پراکنده کردن اقوام این مناطق بین کشورهای مختلف سبب از میان رفتن همبستگی قومی بین مردم این مناطق شد. آرم و برزگر (۲۰۲۱) در مقاله «در جست‌وجوی هویت: نقش خود و دیگری در شکل‌گیری رفتار سیاست خارجی روسیه» می‌گویند ادراک روسیه از خود، تصویر قدرتی بزرگ است، بنابراین روسیه تمایل دارد در تصمیم‌گیری‌های جهانی و داشتن حوزه نفوذ برای خود نقش داشته باشد و آمریکا به‌عنوان یک دگر یا دشمن، منافع و نقش تاریخی روسیه را در منطقه قفقاز و دیگر نقاط جهان نادیده گرفته است. امیراحمدیان (۱۹۹۶) در مقاله «تهدیدهای امنیتی در قفقاز»، می‌نویسد تحولات قفقاز در سرعت‌بخشیدن به فروپاشی اتحاد

شوروی مؤثر بود. نخستین اقدام برای جدایی‌طلبی، پیش از فروپاشی در دوران زمامداری گورباچف، در قفقاز جنوبی و سپس قفقاز شمالی اتفاق افتاد.

واعظی (۲۰۰۳) در مقاله «مناقشه قره‌باغ: میراثی از چالش‌های قومی شوروی» اشاره می‌کند که معادله‌های سیاسی قفقاز به دلیل تنوع قومی گسترده و غیرمتجانس و همچنین حضور نیروهای خارجی و پراکندگی مکان زیست این اقوام سبب پیچیدگی شرایط منطقه شده است. بنابراین برخی از این اختلاف‌های قومی خشونت‌آمیز شده است. روحی و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله «پوتین و پرسش از حکمرانی جهانی، ایده‌ها و اصول» می‌گویند روسیه، در حال اجرای ابعاد حکمرانی جهانی در موضوع‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، امنیتی، نهادی و منطقه‌ای در داخل، منطقه قفقاز، آسیای مرکزی و دیگر مناطق راهبردی جهان است. میرحیدر (۲۰۱۰) در مقاله «ریشه‌های تاریخی مسائل جغرافیای سیاسی در آسیای مرکزی و قفقاز» تأکید می‌کند قلمروسازی روسیه تزاری و سیاست جابه‌جایی و اسکان اجباری اقوام منطقه آسیای مرکزی و قفقاز توسط استالین با شدت هرچه بیشتر دنبال شد؛ در نتیجه، شیرازه اجتماعی، وحدت مذهبی و قومی مردم این مناطق را از هم گسست. سلطانی و خانمحمدی (۲۰۲۱) در مقاله «هویت ملی روسیه در دوران پسا شوروی؛ تغییر یا تداوم هویتی» معتقدند تعریف هویت روسی بر اساس شاخص ملی (اقتدارطلبی) و بین‌المللی (قدرت بزرگ) از دوران تزارها تا استالین و پوتین در دوران جدید تداوم دارد. در این نوشتار تأکید داریم که سیاست‌های قومی اتحاد شوروی چه تأثیری بر شکل‌گیری و تعمیق این درگیری‌ها و افراط‌گرایی‌ها در منطقه قفقاز شمالی داشته است و تحولات کنونی منطقه قفقاز را بررسی می‌کنیم. این مسئله وجه تمایز این نوشتار با پژوهش‌های پیشین است.

چارچوب نظری: سیاست قومی مارتین مارجر

نظام قشربندی قومی یک جامعه با ماهیت رابطه داخلی بین گروه‌ها، منابع کمیابی که آن‌ها برایش رقابت می‌کنند و مهم‌تر از همه، با توجه به توانایی یکی از گروه‌ها در تحمیل سلطه و برتری خویش بر دیگران شکل می‌گیرد (Eftikhari, 1998: 156). از نظر مارتین مارجر این سه الگوی مهم رفتاری سبب تقویت ایدئولوژی قومی، تشدید منازعات قومی، افراط‌گرایی و تفرقه میان اقوام می‌شود:

۱. همسان‌سازی: هرولد آبرامسون معتقد است: همسان‌سازی یا همانندسازی فرایندی است که منجر به تجانس و یکپارچه‌سازی بیشتر در جامعه می‌شود و هدفش یکپارچه‌سازی روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی و بیولوژیکی گروه‌های متمایز برای خلق جامعه‌ای همانند و هم‌شکل و بدون تفاوت‌های قومی است. بر اساس این تعریف‌ها، می‌توان هدف نهایی سیاست‌های همسان‌سازی را کاهش تفاوت‌های فرهنگی و ساختاری در جهت ایجاد جامعه‌ای

همگن و متجانس، توزیع برابر قدرت و ثروت، تبدیل افراد قومی به شهروند و ازمیان‌بردن ادعاهای قومی علیه دولت دانست (Marjer, 1998: 5).

همسان‌سازی فرهنگی شامل سازگاری و پیروی یک گروه قومی از ویژگی‌ها و صفت‌های فرهنگی مانند زبان، مذهب، رژیم غذایی قوم یا گروه دیگر است. گروه‌های اقلیت یا ضعیف‌تر ویژگی‌های فرهنگی گروه مسلط را می‌پذیرند. این تعامل یا تبادل نابرابر نه تنها به دلیل قدرت برتر گروه مسلط رخ نمی‌دهد، بلکه به علت برتری‌های اجتماعی برای اتباع در به‌کارگیری شیوه‌های گروه مسلط نیز هست. تلاش می‌شود با یادگیری شیوه‌های زندگی ثروتمندان، قدرتمندان و گروه مسلط هم برای آن‌ها پذیرفتنی‌تر شود و هم شبیه آن‌ها شوند. همسان‌سازی یا شبیه‌سازی فرهنگی این هدف را دنبال می‌کند تا شرایطی ایجاد کند که در آن گروه‌های قومی متمایز، بر مبنای رفتار و ارزش‌هایشان قابل تشخیص نباشند. در عمل، گروه‌های ضعیف‌تر (اقلیت‌ها) به تقریب، همیشه تابع شاخص‌های گروه‌های مسلط می‌شوند (Marjer, 2017: 82).

۲. تکثرگرایی برابری‌طلب: تکثرگرایی برابری‌طلبانه بر ایجاد تساوی در میان گروه‌های مختلف با استقلال فرهنگی و ساختاری مستقل دلالت می‌کند که در قدرت سیاسی و اقتصادی به تقریب، متوازن هستند. بر اساس اصول تکثرگرایی برابری‌طلبانه، گروه‌های قومی در چارچوب ضوابط یک نظام سیاسی و اقتصادی مشترک و واحد پذیرفته شده که به آن وفادار هستند، به صورت گروه‌های سودبر سیاسی بر سر منافع اجتماعی با یکدیگر رقابت می‌کنند. در نتیجه، این مسئله از بروز شکاف‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جدی بین آنان می‌کاهد. تفاوت‌های فرهنگی و ساختاری موجود بین این گروه‌ها را دولت حفظ می‌کند و ضوابط سازمانی در جهت تشویق و توزیع متناسب پاداش‌های اجتماعی بر اساس قومیت، تدارک دیده می‌شوند (Barth and Noel, 1972: 20). در این کثرت‌گرایی، گروه‌های قومی مختلف با وفاداری توافقی به یک دولت واحد در کنار هم قرار می‌گیرند و وحدت می‌یابند (Marjer, 2017: 92).

۳. تکثرگرایی هم‌ستیزی، تعارض‌آمیز و نابرابر: تکثرگرایی نابرابر، بیشتر در جوامع زیر استعمار و رژیم‌های نژادپرست دنبال می‌شود، اما برخی ویژگی‌های آن را به‌طور دقیق، می‌توان در جوامعی که همانندسازی و تکثرگرایی برابرطلبانه را دنبال می‌کنند نیز دید. در چنین جامعه‌ای، دولت عاملی در دست گروه قومی مسلط است و بخش مهم مردم نه شهروند، بلکه پیرو هستند. در این سیاست قومی، هدف حفظ یا گسترش نابرابری در میان گروه‌ها و اختصاص یافتن همه اقتدار سیاسی و سهم مهمی از ثروت مادی به گروه مسلط است. اعضای گروه مسلط و اقلیت فقط در حوزه ارتباطات غیرشخصی، مانند اداری، اقتصادی و سیاسی با

هم ارتباط دارند، آن‌هم به صورت تماس‌های فقط ابزاری. تکثرگرایی نابرابر به دو شکل استعمار داخلی و اخراج یا نابودسازی پیاده می‌شود (Marjer, 1998: 8). در بیشتر کشورهای در حال توسعه، جامعه کثرت‌گرا به صورت یک بیماری بومی درآمده و سبب کشتار، خون‌ریزی و ویرانی شده است. مانند اینکه، تعدد و ناهمانندی فرهنگی همراه با برخوردها و ستیزه‌جویی‌های اجتماعی و سیاسی همراه بوده است. رابرت دال از این جریان با عنوان کثرت‌گرایی هم‌ستیزی یا تعارض‌آمیز یاد می‌کند. البته در جوامع غربی هم پول منبع اصلی قدرت است و نقش کارتل‌ها و قدرت زیاد رهبران اقتصادی، ادعای حکومت‌های غربی مبنی بر تکثرگرایی را مخدوش می‌سازد. در استعمار داخلی، گروه مسلط قومی گروه قومی اقلیت را مقهور خود می‌سازد. این نوع کثرت‌گرایی، نتیجه روابط قومی و نابرابری بین گروه‌های مختلف است و اینکه نابرابری توسط حکومت وضع می‌شود (Marjer, 2017: 94). در کشورهای چندملیتی ناهم‌سطح که گروه‌های قومی، مذهبی و زبانی مختلف دارند، اگر حکومت بخواهد با نظام فدرال تفاوت‌های قومی و مذهبی و زبانی را تعدیل کند و سطح زندگی و وضعیت اقتصادی و اجتماعی آن‌ها را به صورت برابر ارتقا دهد، به قطع نارضایتی، واگرایی و ناحیه‌گرایی را در پی دارد. در کشورهای آمریکای لاتین از جمله اکوادور به دلیل تفاوت سطح زندگی بین سرخ‌پوستان و دورگه‌های مستیزو (بیشتر اروپایی) تفاوت‌های قومی و مذهبی و زبانی به شدت نمایان شده است و نابرابری‌های مختلف در این کشورها سبب تشدید بحران‌های داخلی و توسعه و عقب‌ماندگی این کشورها به‌ویژه اقوام و گروه‌های زبانی، قومی و مذهبی ویژه شده است. در منطقه قفقاز نیز وضع به همین صورت است.

کنشگری امنیتی روسیه در قفقاز شمالی

در زمینه امنیتی، روسیه می‌کوشد ضمن حضور مستمر خود در مناطق راهبردی و به‌ویژه بحرانی، کنترل مرزهای اتحاد شوروی پیش از فروپاشی را حفظ کند. هدایت و مدیریت بحران‌هایی را زیر نظر بگیرد که ممکن است زمینه‌ساز نفوذ غرب در منطقه باشند و از آن‌ها برای کنترل رفتار خارجی کشورهای منطقه بهره‌برداری کند. همچنین زمینه تضعیف عوامل و اتحادیه‌هایی را فراهم کند که به عنوان ابزار نفوذ غرب در منطقه عمل می‌کنند. در کنار کشورهای آسیای مرکزی، جمهوری‌های منطقه قفقاز و جمهوری جدایی‌طلب چچن، بیشترین توجه مسکو را به خود جلب کرده‌اند. از زمان فروپاشی اتحاد شوروی، تنش‌های قومی موجود در درون و بیرون این سرزمین‌ها، منشأ بسیاری از نگرانی‌های رهبران روسیه بوده است. وجود ذخایر انرژی و بحث انتقال انرژی از عوامل توجه روسیه به این منطقه است (Koolae and Others 2016: 106-103).

منطقه قفقاز از برداشت‌های امنیتی، رفتارهای امنیتی، اقتصادی و سیاسی روسیه و ترکیه تأثیر می‌پذیرد و زندگی اقتصادی آن‌ها را نمی‌توان بدون فدراسیون روسیه مورد تجزیه و تحلیل قرار داد. هیچ منطقه‌ای در میان مناطق پیشین شوروی از نظر راهبردی، برای روسیه مهم‌تر از قفقاز نیست (Sajadpour, 1994: 76). بنابراین روسیه در هیچ شرایطی حاضر به دست‌کشیدن از این منطقه و فراهم کردن زمینه‌ها برای حضور و نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای نیست. کاهش نفوذ روسیه در قفقاز که مرز طبیعی فدراسیون روسیه است خطری برای یکپارچگی این کشور محسوب می‌شود (Hosseinzadeh et al., 2017: 8).

سیاست فرهنگی روسیه

سیاست اسلام‌زدایی و اسلام‌ستیزی شوروی بر هیچ‌کس پوشیده نیست. استالین در نیمه دوم قرن بیستم قدرت را به دست گرفت. در زمان وی، مسجدها تعطیل یا تبدیل به انبار شدند. رهبران مذهبی اعدام و مدرسه‌های مذهبی تعطیل شدند. برخوردها با مردم عادی که از قوانین ضد مذهبی سر باز می‌زدند نیز بسیار جدی بود. هر چند اکنون و بیش از یک‌ونیم قرن پس از استیلای روسیه بر قفقاز شمالی، درهم‌تنیدگی‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی قفقاز شمالی با دیگر مناطق روسیه افزایش بیشتری دارد نسبت به آنچه در دوران حیات تولستوی وجود داشت و بسیاری از نخبگان و عموم مردم این جمهوری‌ها نیز سرنوشت خویش را در چارچوب فدراسیون روسیه ترسیم می‌کنند. اما زمینه‌های بهره‌گیری گسترده سلفی‌ها و وهابی‌ها از روحیه سلحشوری و استقلال‌طلبانه این مردم را نمی‌توان از نظر دور داشت. تاریخ آن‌ها به‌ویژه از دوره اتحاد شوروی و پیاده‌سازی سیاست‌های جابه‌جایی‌های قومی، برتری‌دادن برخی اقوام بر اقوام دیگر، ایجاد و دامن‌زدن به اختلاف‌های قومی، سرشار از درگیری‌ها و رقابت‌های قومی در حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی است، وضعیت مناسب‌تری در عرصه رقابت‌ها در حوزه‌های قدرت سیاسی و دینی داشته باشند (Marjer, 2017: 134). به باور رسول‌زاده، کنفدراسیون قفقاز نتیجه مستقیم اراده سازنده مردم قفقاز است، ایده‌ای از پایین جامعه به سمت بالا، بنابراین بگذارید اگر مجلس قانون‌گذاری آن سوی قفقاز مرده است، فریاد بزیم زنده باد کنفدراسیون قفقاز برای وحدت همه قفقازی‌ها (Kalirad and Babaei, 2021: 323). مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر تحولات منطقه قفقاز این‌ها هستند:

نبود تجانس قومی، مذهبی و زبانی: وجود اقوام متعدد در قفقاز بر پیچیدگی‌های منطقه می‌افزاید و منطقه را همواره در معرض بروز درگیری و تنش قرار می‌دهد، زیرا در میان بسیاری از این اقوام و بنا بر سیاست‌های تقسیم سرزمین‌های روس‌ها اختلاف‌های جدی و عمیقی وجود دارد. در بسیاری از منابع قفقاز را به‌عنوان «موزه اقوام» می‌شناسند. اعراب، قفقاز را «جبل‌السته» یا کوهستان زبان‌ها می‌نامیدند، زیرا در قفقاز قوم‌های متعدد با انواع زبان‌ها،

سنن و آداب و رسوم و مذاهب‌های مختلف ساکن هستند (Drysdel, 2006: 241). قفقاز شمالی اقلیم‌ها و چشم‌اندازهای جغرافیایی گوناگونی دارد و حدود ۵۰ گروه قومی از سه خانواده عمده زبانی در این منطقه ساکن هستند. چشم‌اندازهای فرهنگی قفقاز، متنوع‌تر از چشم‌اندازهای جغرافیایی آن است. قفقاز محل به هم رسیدن جهان اسلام و مسیحیت است. این وضعیت در برخی موارد، به بروز درگیری‌های جدی منجر شده است. هرچند که سه کشور واقع در منطقه قفقاز، جمعیت‌های بومی و زبانی منحصربه‌خود دارند، هریک از این کشورها اقلیت‌های مختلفی نیز دارند. در مقایسه با منطقه آسیای مرکزی که بیشتر مردم آن را اهالی سنی مذهب تشکیل می‌دهند، تعدد مذاهب‌ها در قفقاز که هریک به اقلیت‌های قومی و ملی جداگانه‌ای مربوط هستند، اوضاع را پیچیده‌تر کرده است (Amir Ahmadian, 1978: 19).

روسیه از نظر تاریخی همواره تلاش کرده است بر اساس بازی ژئوپلیتیک و اصل واقع‌گرایی قدرت، امور بین‌المللی و منطقه‌ای را مدیریت کند. کاراگانوف معتقد است در جهانی که قانون جنگل حاکم است روسیه نیز باید ایده‌های خود را در فضای جدید با میهن‌پرستی و محافظه‌کاری پر کند (Dehboneh and Moradi Parsa, 2021: 138). چچن در سال ۱۹۹۱ استقلال خود را اعلام کرد و ژنرال جوهر دودایف، اولین رئیس‌جمهور این منطقه شد. کرملین در واکنش به این رویداد، تصمیم به مداخله نظامی برای بازگرداندن حاکمیت خود گرفت. و این تصمیم به یک رویارویی طولانی و خونین منجر شده است. در ابتدا حساسیت‌های اسلامی در چچن کم‌رنگ بود، اما بعد از جنگ بین چچن و دولت روسیه، دادایف از ایدئولوژی اسلامی برای بسیج سیاسی مقاومت ملی و جلب حمایت بین‌المللی برای استقلال چچن استفاده کرد. با وجود ورود و گسترش اندیشه‌های نظامی وهابی، بیشتر مردم قفقاز شمالی همچنان از صوفی‌گرایی حمایت می‌کنند، زیرا بسیاری از آداب اسلام وهابی در تضاد با سنت‌هایی است که جامعه چچن به آن‌ها وفادارند. صوفی‌گرایی در بین روحانیون رسمی و دولت رسمی حمایت می‌شود و سلفیگری بین مردان جوان رواج دارد (Falkowski, 2016: 1-8).

از نظر جغرافیایی قفقاز شمالی از دو بخش مجزای شمالی و جنوبی تشکیل شده است که حد فاصل میان آن‌ها را خط رأس کوه‌های قفقاز بزرگ تعیین کرده است. از نظر سیاسی، قفقاز شمالی در برگیرنده جمهوری‌های خودمختار و استان‌های خودمختار یا استان خودمختار مسلمان و غیرمسلمان است که همه در شمار واحدهای داخلی دولت فدراتیو روسیه قرار دارند. این جمهوری‌های خودمختار شامل داغستان، چچن، اینگوش، اوستین شمالی و کاباردینو بالکار با اکثریت مسلمان و ناحیه استاوروپل و ناحیه کراسنودار با اکثریت روسی هستند. استان‌های خودمختار آدیغه و قره‌چای-چرکس که مسلمان‌نشین هستند نیز در قفقاز شمالی به ترتیب درون ناحیه کراسنودار و استاوروپل واقع شده‌اند. یکی از ویژگی‌های قفقاز

شمالی، کثرت گروه‌های قومی - زبانی است که در دره‌ها و مناطق میان کوهی سکونت یافته و به دلیل ارتباط اندک، هویت‌های ویژه خود را در زمان حفظ کرده‌اند. برای نمونه، در داغستان، ۳۰ گروه قومی - زبانی با نام کلی داغستانی وجود دارد. گروه‌های قومی مهم قفقاز شمالی شامل آوارها، لژگی‌ها، قبارطه‌ها، قره‌چای‌ها، چچن‌ها، اینگوش‌ها، اوست‌ها، بالکارها، چرکس‌ها، آدیغه‌ها، آبخازها، آجارها و کردها هستند (Mirhaider, 1995: 283). سهم اقوام روسی در منطقه تامبف^۱ مرکزی ۹۷ درصد است، اما درصد جمعیت آن‌ها در منطقه اینگوش در قفقاز شمالی ۱ درصد است. این نبود تجانس قومی تاریخ حکومت روسیه را نشان می‌دهد که در نتیجه غلبه بر سرزمین‌های مردم بومی این کشور یا مستعمره‌سازی ایجاد شده است (Shcherbak and Bessudnov, 2018: 15-18).

بعد از تأسیس شوروی بنابر ایدئولوژی بولشویک‌ها، آن‌ها رویکرد مارکسی و ارتدکسی را رد کردند چون نفی‌کننده هویت‌های قومی بود و مفهوم خطر بزرگ را ترویج کردند که بنابر آن، معتقد بودند وطن‌پرستی روسی خطر بزرگ‌تر از ملی‌گرایی قومی محلی است. هدف از به‌کارگرفتن این رویکرد، ترویج و ارتقای هویت‌های قومی محلی و تشدید توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گروه‌های قومی عقب‌مانده بود. حکومت شوروی به دادن سهمیه‌های قومی در دانشگاه‌ها و سازمان‌های دولتی، تقویت نخبگان قومی، تأسیس مدرسه‌های زبانی، چاپ کتاب و روزنامه به زبان محلی و حمایت از روشنفکران اقلیت‌های قومی اقدام کرد. سیاست اقدام قاطع امپراتوری در نیمه دهه ۱۹۳۰ اجرا شد و بسیاری از گروه‌های قومی سرکوب یا تبعید شدند. از ۸۵ ایالت تابع روسیه، ۲۲ مورد جمهوری قومی و ۴ ناحیه خودمختار قومی وجود دارد. بیشتر جمهوری‌ها گروه‌های قومی سه‌گانه دارند مانند تاتارستان در جمهوری تاتارهای ولگا. چچنی‌ها هم ۹۵ درصد جمعیت چچن را تشکیل می‌دهند، در حالی که در جمهوری شمالی کارلیا، کارل‌ها، تنها ۷ درصد ساکنان آن را تشکیل می‌دهند. در همه این‌ها یک زبان رسمی علاوه بر زبان روسی وجود دارد. بیشتر این جمهوری‌ها رسانه چاپی و رادیو و تلویزیون به زبان گروه‌های قومی خود دارند. نظام سهمیه قومی در اداره‌ها و استخدام اقوام مانند زمان شوروی است. پس از جنگ‌های قومی و نابودی شرایط اقتصادی در قفقاز در ابتدای دهه ۱۹۹۱، بسیاری از ارمنی‌ها، آذری‌ها و گرجی‌ها به روسیه رفتند (Bessudnov And Shcherbak, 2020: 106).

1. Tambov

تکثرگرایی تعارض‌آمیز یا هم‌ستیزی

در ابتدای دهه ۱۹۹۰، مسکو با شروع تعداد زیادی از درخواست‌های جدایی طلبانه در جمهوری‌های قومی روسیه روبه‌رو شد. در بسیاری از مناطق مانند تاتارستان، تووا،^۱ چچن، یاکوتیا،^۲ باشقیرستان^۳ و کالمیکیا^۴ خواستار تغییرهای سیاسی، کاربست حاکمیت خودشان به صورت مستقل، وضع قوانین در مورد زبان‌های مادری‌شان، دوری از پرداخت مالیات، اولویت دادن قوانین ایالتی بر قوانین فدرال و به‌کارگرفتن قوانین اساسی خودشان شدند (Zhemukhov, 2018: 45).

تلاش برای خودمختاری گروه‌های قومی، منبع جنگ و بی‌ثباتی در قره‌باغ، آبخازیا، چچن و درگیری‌های قومی در اوسیتای شمالی است. ترس از سرایت این ناحیه‌گرایی‌ها و حرکت ملی و تکثیر دولت‌های مستقل جدید به وسیله جنبش‌های قومی، مبنای استدلال این دسته از پژوهشگران است. برخی معتقدند با توجه به تجربه یوگسلاوی، اصل خودگردانی قومی بنیادی خطرناک برای روابط بین‌الملل است. مقام‌های شوروی تلاش کردند فرایند تجزیه یا واگرایی را با فراهم کردن خروج قانونی از اتحاد شوروی کاهش دهند. شایان توجه است که حق تعیین سرنوشت و خودمختاری به خودی خود منجر به جدایی و تشکیل دولت نمی‌شود. وقتی تاتارستان، باشقیرستان، یاکوتیا و غیره. فرصت تصمیم‌گیری داشتند با روسیه برای حفظ حضورشان در فدراسیون روسیه توافق‌نامه امضا و بر حقوق مشخص و خودگردانی تأکید کردند. قوم آجار نیز در گرجستان چنین اقدامی کردند. برخی نیز معتقدند تصمیم مقام‌های مرکزی روسیه برای سرکوب جنبش‌های سیاسی قومی و منطقه‌گرا به افراطی شدن این جنبش‌ها و آغاز منازعه مسلحانه منجر شد (Cheterian, 2011: 285-319).

سیاست قومی و دولت - ملت‌سازی استالین در قفقاز شمالی

ریشه بیشتر چالش‌های قفقاز شمالی را می‌توان در این سیاست‌های دولت روسیه برشمرد: الف) ترسیم مرزهای ساختگی میان جمهوری‌های فدرال یا خودمختار شوروی که متناسب با منافع و هدف‌های ملی رهبران شوروی انجام می‌شد، بدون آنکه به واقعیت‌های موجود در مناطق و جمهوری‌ها و پیشینه اختلاف‌های مرزی، تنوع فرهنگی، تنوع قومی و زبانی توجه شود.

1. Tuva
2. Yakutia
3. Bashkortostan
4. Kalmykia

ب) نابرابری‌های اقتصادی میان روسیه و دیگر جمهوری‌های شوروی در راستای وابسته‌کردن آن‌ها به روسیه و فروختن هرگونه ادعای استقلال‌طلبی و در نتیجه، ضعف بنیان‌ها و زیرساخت‌های اقتصادی جمهوری‌های برجای مانده از نظام کمونیستی شوروی.

پ) مذهب‌زدایی نظام کمونیستی شوروی در بیش از ۷۰ سال و ایجاد سیاست تفرقه‌بینداز و حکومت کن.

ت) همسان‌سازی فرهنگی اقوام مختلف پیرامون فرهنگ و زبان روسی بر دیگر فرهنگ‌ها و زبان‌ها و گرفتن هویت فردی اشخاص (روسی‌سازی).

ث) تبعید، تحقیر و سرکوب شدید برخی گروه‌های قومی و قوم‌ستیزی در برابر کمون ثانویه.

ج) سیاست‌های تفرقه‌افکنانه با توجه به اصل «تفرقه‌بینداز و حکومت کن» مانند حمایت از یک گروه قومی و تحریک آن علیه دیگری، استفاده از عامل مذهب برای ایجاد اختلاف بین مسیحیان و مسلمانان به‌ویژه آرامنه و آذری‌های مسلمان، ایجاد اختلاف با تقسیم‌های سرزمینی و برنامه‌های مرزی اختلاف‌زا در شوروی، تغییر نام‌های جغرافیایی با تفکر تفرقه‌افکنی (Kazemzadeh, 2009: 1). در سال‌های ۱۹۲۲ و ۱۹۲۸، دولت شوروی مرزهای قفقاز شمالی را چندین بار تغییر داد. در سال ۱۹۲۴، دولت شوروی، ناحیه قفقاز شمالی را ایجاد کرد و نیز استان دریای سیاه-کوبان، استان استاوروپل و ترک به اوکروگ‌های این سرزمین تبدیل شدند. این سرزمین‌ها بیشتر، جمعیت روس تبار داشتند. هم‌زمان، جمهوری‌های کوهستانی به پنج واحد خودمختار تبدیل شدند که جمعیت غیرروسی در آن‌ها بیشتر ساکن بودند. این مناطق عبارت بودند از: قره‌چای،^۱ کاباردینو-بالکاریا، اوستیای شمالی، اینگوشتیا و چچن. در سال‌های ۱۹۲۹ تا ۱۹۳۴، جغرافیای سیاسی قفقاز شمالی دوباره ترسیم شد. قفقاز شمالی به دو منطقه تقسیم شد. اوکروگ دریای سیاه-کوبان در استان دان ادغام شد و به اوکروگ دریای سیاه-آزوف تبدیل شد و ناحیه قفقاز شمالی با ناحیه هم‌مرز با استان استاوروپل یکپارچه شد. مناطق شرق استاوروپل به جمهوری داغستان تبدیل شدند و اینگوش و چچن درهم یکپارچه شدند. در سال ۱۹۳۶، قفقاز شمالی دوباره سازماندهی شد. ناحیه دریای سیاه - آزوف به ناحیه اسنودار و استان روستو تبدیل شد. سیاست اخراج اجباری تا مرگ استالین در سال ۱۹۵۳ ادامه یافت. مردم بالکار، چچن، اینگوش و قره‌چای به اتهام همکاری با آلمان نازی از سرزمین خود اخراج و در عملیات لتیل به آسیای مرکزی و سیبری تبعید شدند - (Marshall, 2010: 244 - 71).

در مجموع، بیش از ۶۰۰۰ هزار نفر از سرزمین خود اخراج شدند. سرزمین‌های این مردم منحل شد. جمهوری‌های چچن و اینگوش ملغی شدند و سرزمینشان به مناطق همسایه پیوسته و بخشی از آن به استان تازه تأسیس گروزنی داده شد. در سال ۱۹۵۶، بعد از مرگ استالین، مردم تبعیدشده اجازه یافتند به قفقاز برگردند؛ اگرچه مکان سکونت و سرزمینشان را دیگر اقوام و روس‌ها اشغال کرده بودند. در زمان خروشچف، ترسیم نهایی مرزها شکل گرفت. جمهوری چچن- اینگوش، جایگزین اوکروج گروزنی شد. ناحیه کیزلار از جمهوری اینگوش- چچن جدا و به داغستان تبدیل شد. ناحیه شلکو از استاوروپل جدا و به چچن- اینگوش تبدیل شد. این مرزها که بر اساس سیاست قومی استالین بنا شدند تا سال ۱۹۹۱ باقی ماندند و برای روسیه پسا شوروی به ارث ماندند (Foxall, 2015 : 38).

آسیب و رنج تاریخی هم نقش مهمی در بسیج قومی و تقاضاهای رادیکال سه جنگ مهم در قفقاز داشت. در لحظه تغییر تاریخی و نبود اطمینان و قطعیت، گروه‌های قومی مبتلا به رنج‌ها و آسیب‌های تاریخی برای دفاع از خود علیه تکرار نسل‌کشی، قتل‌عام و اخراجی‌های دسته‌جمعی گذشته، بسیج شدند. چچنی‌ها هم مانند دیگر مردم رنج‌کشیده، هیچ خسارت مادی و معنوی دریافت نکردند و همسایگان‌شان، همچنان آن‌ها را متهم به همکاری با نازی‌ها می‌کنند و نسبت به چچنی‌ها و اینگوش‌ها بی‌اعتماد هستند. مجلس روسیه اخراج اجباری اقوام در سال ۱۹۴۴ را نسل‌کشی اعلام کرد، اما اقدام جدی برای به‌رسمیت شناختن و اسکان جدی مردم سرکوب‌شده انجام نداد. بنابراین مردم چچن همچنان در جامعه روسیه احساس ناامنی می‌کنند و به دنبال ترتیبات سیاسی دیگری برای تضمین آینده خود هستند - Cheterian, 2011: 285 (319).

رویدادهای به‌وجودآمده از تغییرهای اقتصادی و اجتماعی، ناشی از گذار در روسیه پس از شوروی و بی‌ثباتی ژئوپلیتیکی در جمهوری‌های قفقاز شمالی بود. دست‌کم دو جنگ در این منطقه علیه چچنی‌ها انجام شد. در نیمه دوم دهه ۱۹۹۰، روس‌ها اقوام غیرمسلمان داخل سرزمین روسیه را دیگری یا نامطلوب معرفی کردند. با وجود اینکه مردم قفقاز شمالی از شهروندان روسیه بودند، به‌عنوان بیگانه دیده شدند. یلتسین اصلاحات اقتصادی را بر اصلاحات سیاسی ترجیح داد. شوک‌درمانی بازارمحور که در دوره یلتسین با حمایت صندوق بین‌المللی پول و آمریکا انجام شد؛ منجر به فروپاشی اقتصادی در روسیه شد. مناطق غنی روسیه مانند باشقیرستان و تاتارستان، خواستار استقلال از روسیه شدند و این موضوع سبب ترس و نگرانی رهبران روسیه شد (Giuliano, 2011: 5).

سیاست سرکوب، تبعید و کوچ اجباری

در ۱۵ نوامبر ۱۹۴۴ برخی گروه‌های قومی منطقه مسختی جنوب گرجستان بدون هیچ دلیلی بازداشت و به آسیای مرکزی و بیشتر به قزاقستان و ازبکستان فرستاده شدند. تعداد کل رانده‌شدگان بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار نفر برآورد شده است که دست‌کم ۵۰ هزار نفر آن‌ها در راه از سرما و گرسنگی تلف شدند. این اقوام که قره‌قالپاق، کردهای آجار، خمشین و تعدادی از آجارهای ترک، آبخازها و لازها بودند به‌طور محرمانه کوچانده شدند و تا سال ۱۹۶۸ منابع شوروی از هرگونه اظهارنظر دربارهٔ چنین واقعه‌ای خودداری می‌کردند. در این تاریخ مشخص شد، اخراج آن‌ها دلایل نظامی و راهبردی داشته است. به این معنا که در اواخر سال ۱۹۴۴ شوروی در نظر داشت؛ دولت ترکیه را برای بازگرداندن سه استان قارص، اردهان و آرتوین زیر فشار قرار دهد و بازستانی این مناطق و پیوسته‌سازی آن‌ها را به گرجستان ادعا کند. از سوی دیگر، روسیه در تدارک حمایت از ادعای سرزمینی ارمنستان بر پاره‌ای از ولایت‌های آناتولی بود. استالین با هدف پاکسازی، عناصر مسلمان منطقهٔ مرزی راهبردی میان گرجستان و ترکیه را جابه‌جا کرد که می‌توانستند در راه هدف‌های شوروی مشکل‌آفرین باشند. مسختی شیعه مذهب هستند و در ازبکستان سنی جای داده شدند. آن‌ها اجازهٔ بازگشت به وطن خود را نیافتند، زیرا قلمرو و سرزمین مادری آن‌ها را گرجی‌ها و ارمنی‌ها با کمک شوروی اشغال کردند (Mirhaider, 2010: 268).

جمهوری چین و اینگوش شامل سرزمین‌هایی است که پیش‌تر چین بزرگ، چین کوچک و اینگوش نامیده می‌شد و از دو گروه قومی مهم و روس‌ها تشکیل شده است. چین‌ها ابتدا در قرن هشتم به مسیحیت گرویدند و سپس در قرن شانزدهم به‌وسیلهٔ آوارها و کومیک‌ها مسلمان شدند و در قرن نوزدهم، مردم چین فعالانه از رهبر طریقهٔ نقشبندیه یعنی امام شامل، فعالیت‌های سیاسی خود را گسترش دادند و پس از شکست امام شامل، روس‌ها بر سرزمین چین‌ها مسلط شدند. چینی‌ها مسلمان سنی مذهب و پیرو مکتب حنفی هستند. در سال ۱۹۴۴ زمانی که چین‌ها و اینگوش‌ها تبعید شدند، تمام مسجدها و بناهای مذهبی آن‌ها بسته شد و در سال ۱۹۷۸ دو مسجد برای عبادت بازگشایی شد. اینگوش‌ها مسلمان سنی مذهب و پیرو مکتب حنفی هستند (Mirhaider, 1995: 287). هم‌اکنون مردم چین و اینگوش عضو و عنصر فعال در سیاست منطقهٔ مسلمان‌نشین قفقاز شمالی هستند. یکی از دلایل تحرک‌های تروریستی و تنش میان چینی‌ها و روسیه، تجزیهٔ سرزمین آن‌ها و تحمیل تلفات انسانی بر این منطقه توسط شوروی است (Mirhaider, 2010: 269-26).

با وجود اینکه مردم چین و اینگوش در طول جنگ جهانی دوم علیه عثمانی‌ها در کنار روس‌ها جنگیدند، در سال ۱۹۴۴، همهٔ افراد این قوم حتی آن‌هایی که خارج از این جمهوری (گورسکایا) زندگی می‌کردند؛ همراه با اقوام دیگری مانند چرکس‌ها و بالکارها به آسیای

مرکزی و سیبری تبعید شدند. بدین ترتیب، جمهوری چچن و اینگوش منحل شد و سرزمین‌های آن‌ها را روس‌ها به لک‌ها واگذار کردند که در داغستان بودند. تلفات قابل ملاحظه‌ای که به این اقوام در طول راه در اثر سرما و کبود مواد غذایی وارد شد؛ زخم عمیقی در قلب چچن‌ها و اینگوش‌ها ایجاد کرد که هنوز پیامدهای آن در شورش‌هایی مشاهده می‌شود که این مردم علیه روسیه می‌کنند. به بیانی، یکی از علت‌های اصلی ناآرامی منطقه چچن و عملیات تروریستی در این منطقه به این اقدام تاریخی روسیه و اشغال سرزمین‌های مردم این سرزمین و ظلم‌های تاریخی مضاعف بر آن‌ها توسط روسیه است (Mirhaider, 2015: 288-289). بعد از آن، قیام جدایی طلب چچنی‌ها به یک طرح جهادی سلفی منطقه‌ای تبدیل شد و رهبر آن داکو عمروف^۱ ایجاد امارت‌های قفقاز را اعلام کرد. هدف از تشکیل امارت قفقاز، تأسیس یک حکومت رادیکال سلفی- وهابی در قفقاز شمالی بود و عملیات خود را در همه منطقه انجام دادند. کانون خشونت از چچن به جمهوری همسایه یعنی داغستان منتقل و این منطقه به ناحیه اصلی خشونت جهادی و عملیات سنگین ضدتروریستی تبدیل شد (Paraszcauk, 2015: 1-10).

منافع و هدف‌های روسیه در قفقاز شمالی

اهمیت راهبردی قفقاز برای روسیه را می‌توان بر اساس چند مؤلفه توضیح داد: قفقاز نقش مهمی در بقای روسیه دارد و موقعیت ارتباطی آن برای روسیه بسیار مهم است. بخش درخور توجهی از افراد ساکن در منطقه قفقاز، روس تبارند و روسیه، خود را در حمایت از آن‌ها مسئول می‌داند. پیوندهای قومی و نژادی و نیز اهمیت راهبردی راه‌های آبی، به‌ویژه دریای سیاه برای روسیه بسیار مهم است (Rashidi and Mari, 2019: 173). در دوره حیات لنین، نوعی تضاد عقیده بین او و استالین در مورد قومیت‌های غیرروس وجود داشت. لنین در پی سرکوب ملی‌گرایی روس برای جلب همکاری و حمایت غیرروس‌ها در بنای سوسیالیسم بود. در حالی که استالین نگران بومی‌شدن جمهوری‌های غیرروس بود و از هیچ کاری برای برتر نشان دادن روس‌ها دریغ نمی‌کرد. لنین معتقد بود طرح‌های استالین، تعارض‌های ملی و قومی (تکنرگرایی هم‌ستیزی) را همچون آتش زیر خاکستر به‌جای خواهد گذاشت (Koolae, 1999: 8).

روس‌ها چهار هدف مهم را در منطقه قفقاز شمالی دنبال می‌کنند: جلوگیری از تکمیل محاصره روسیه توسط غرب در کشورهای اروپای شرقی، استقرار سپر دفاع موشکی و سایت‌های راداری در دو کشور چک و لهستان و منطقه آسیای مرکزی و حضور اقتصادی، سیاسی و نظامی در منطقه قفقاز (Vaezhi, 2009: 21). سرزمین‌های قفقاز شمالی در معرض

تغییرهای متعدد و جابه‌جایی‌های سرزمینی بسیاری بوده است. پیشینه حضور نظامی روسیه در این منطقه به قرن دهم و حمله اسویاتوسلاو به خان‌نشین خزر بر می‌گردد. روسیه همچنین برای تحکیم نفوذ و قلمرو خود، اقدام به انتقال جمعیت قزاق‌ها به این منطقه کرد. در این جابجایی، سرزمین‌های زیر سلطه روسیه به سرزمینی معروف شدند به نام قزاق که از دریای خزر به صورت یک خط پیوسته تا دریای آزوف کشیده شده است. داغستان هم بنابر پیمان گلستان به خاک روسیه پیوسته شد. با وجود دخالت نظامی روسیه، همه سرزمین‌های قفقاز شمالی با زور به روسیه پیوسته نشدند. در تأثیر رقابت میان قدرت‌های بزرگ، برخی از سرزمین‌های قفقاز شمالی از روسیه درخواست کردند از آن‌ها در برابر عثمانی و ایران حمایت کند. برای نمونه، در سال ۱۵۵۷، مردم آدیغه -چرکس خود را با روس‌ها متحد کردند و روس‌ها هم در این سال با کاباردیا پیمان اتحاد امضا کرد. برای اتحاد روس‌ها و کاباردین، تزار ایوان چهارم (مخوف)، با شاهزاده کاباردین ازدواج کرد. روس‌ها و کاباردین‌ها بعد از این اتحاد در چندین جنگ علیه خان‌های کریمه شرکت کردند. ائتلاف‌های ضدروسی در این منطقه، بیشتر سست و شکننده بوده است و بر اساس زمینه‌های مذهبی و مشکلات مشترکی ایجاد شده‌اند که روس‌ها در قفقاز شمالی ایجاد کردند (Pokalova, 2015: 140-146).

قفقاز شمالی همانند خط گسل بین مناطق رقیب ترسیم می‌شود: مسیحیت ارتدکس و اسلام. از مکان‌های استاوروپل بر روی این خط گسل به مدت دو قرن برای توضیح منازعه بین مردم کوهستانی (گورتسی) استپ‌نشینان (استپنیاک) استفاده می‌شده است. همچنین برای استاوروپل مرز بین روسیه (روسیه مخصوص و قفقاز شمالی) بوده است. این رمزگذاری ژئوپلیتیکی در روسیه در سال ۲۰۱۲ بعد از این مشهور شد که الکساندر تاکاچیف، استاندار کرای کراسنودار از مقام‌های ناحیه استاوروپل انتقاد کرد که چرا مهاجران از قفقاز شمالی به این منطقه را بازرسی نمی‌کند و بر سر زبان‌ها افتاد. کد ژئوپلیتیکی دیگری می‌گوید کرای استاوروپل، کوزووی روسیه است. این سه کد ژئوپلیتیکی پیامدهای سیاسی عمیقی دارند و سبب وخامت هرچه بیشتر روابط قومی می‌شوند (Foxall, 2015: 15).

شمال قفقاز برای مدت ۲۰۰ سال دستخوش آشوب‌ها و بلاهای بسیاری بوده است و مردم به‌طور گسترده آسیب‌دیدگان اصلی بوده‌اند. بعد از جنگ‌های ۱۰۰ ساله قفقاز، ۵۰ سال رکود دوره تزاری و بیش از ۷۰ سال حکومت دوران شوروی، با فروپاشی اتحاد شوروی مردم و اقوام قفقاز فرصتی برای ملی‌گرایی پیدا کردند. در سال ۱۹۹۱ نیازی فوری برای تغییر احساس شد، زمانی که از سلطه روس‌ها رها شدند، فرصتی بود برای ملل کوچک و زیر فشار که به جامعه بین‌المللی بپیوندند. در داغستان توازن قدرت میان آوارها و دارگین‌ها تقسیم شده بود و

برای دیگر اقوام پذیرش این موضوع سنگین بود. چچن و اینگوش یک دولت دو ملتی داشتند، با اینکه از نظر فرهنگی و زبانی هر دو قوم با یکدیگر یکسان بودند، چچن‌ها اینگوش‌ها را مزاحمانی برای پیشرفت کشورشان می‌دانستند. این اختلاف سبب جدایی این دو منطقه و تشکیل دو جمهوری متفاوت شد. در کاباردینو - بالکاریا و قره‌چای - چرکس هیچ‌یک از چهار گروه قومی، از این روند سازوکار راضی نبودند. کاباردها خواستار پیوست چرکس‌ها به آن‌ها و قره‌چای‌ها خواستار پیوستن بالکارها به آن‌ها بودند. هرچند دولت مردان شوروی هرگز ملاحظه احساسات محلی و بومی را نمی‌کردند، هر نظر مخالفی به‌عنوان نظر فتنه‌جویانه معرفی می‌شد و پیروان آن ایده، تنبیه می‌شدند. راه‌حل منصفانه‌ای برای هر دو ناحیه این بود که به‌صورت دو جمهوری همگون ایجاد شوند، به‌طوری که زنجیره‌های نژادی، زبانی و فرهنگی کاباردها و چرکس‌ها در کنار هم و بالکارها و قره‌چای‌ها در امتداد جنوب با یکدیگر جمهوری و مناطق خودمختاری ایجاد کنند. بدین ترتیب، چرکس‌ها و بالکارها هزینه اقلیت‌بودن را در جمهوری‌های خود می‌پردازند. آدیغه‌ها نیز در کنار یک رئیس‌جمهور معمولاً اسلاو و تعداد کمی از سمت‌های دولتی را در جمهوری خود در اختیار دارند (Shcherbak, 2018: 245).

کاسپاروف معتقد است: «برخورد تمدن‌ها بین روسیه و قفقاز شمالی با سرعت روسیه را به جسد زنده‌ای تبدیل کرده است که سرانجام متلاشی می‌شود» (Kasparov 2013:8). تحقق آرمان ایدئولوژیک شوروی یعنی ایجاد یک انسان جدید شوروی به معنی دگرگون‌ساختن مردم گوناگون با زبان‌ها، قومیت‌ها و مذاهب‌ها در سرزمین شوروی و تبدیل آنان به انسان‌هایی یکسان با رفتاری مطابق با ایدئولوژی رسمی مارکسی - لنینی بود (Ghezel Sofla, 2021: 549). حضور و نفوذ طولانی حکومت شوروی در قفقاز، پیامدهای دو سویه‌ای در بر داشت که از یک سو، هویت تاریخی آنان را متزلزل ساخت و از سوی دیگر، برهم‌خوردن بسیاری از هنجارهای فرهنگی و محیط طبیعی و جغرافیایی را موجب شد. سیاست دولت مرکزی روسیه در برابر جریان‌های اسلامی به‌دلیل برخی عوامل داخلی مانند ماهیت نظام سیاسی اقتدارگرای هیبریدی و برخی عوامل خارجی مانند تحولات جهان اسلام از جمله برآمدن طالبان، القاعده و داعش و تأثیرهای امنیتی آن بر کشورهایمانند روسیه که جمعیت قابل توجه مسلمان دارند، بیشتر به‌شکل کنترل، تقابل و تعامل در نوسان بوده است (pasandideh and haji-yousefi, 2022: 1).

امروز مذهب اسلام، مذهب یک‌پنجم مسلمانان در روسیه است. گروه‌های قومی آوارها، بالکارها، چچنی‌ها، دارجین‌ها، اینگوش، کاباردین، کرچی، کومیک‌ها و بسیاری از اقوام دیگر مسلمان هستند. مصائب مختلف مردم در قفقاز شمالی منجر به پیوستن برخی از افراد به گروه‌های تروریستی شده است. جدایی‌طلبی قومی و ملی‌گرایی، تلاش برای خالص‌سازی مذهبی و نارضایتی از شرایط سیاسی، اقتصادی و اجتماعی به‌علت حکمرانی ضعیف در این

منطقه رواج یافته است. روسیه از سربازان برای پاسداری از نظم قانون اساسی فدراسیون روسیه در مقابل جدایی طلبی قومی استفاده کرد. روسیه همچنین برای حل و فصل مسئله جنبش‌های مذهبی که در واکنش به افول سیاسی و اقتصادی ایجاد شده بودند از ترکیب عوامل مختلف استفاده و برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی مختلفی را در قفقاز شمالی اجرا کرده است. توسعه اجتماعی اقتصادی ضعیف، جرم، فساد شدید، شکنجه مذهبی در جمهوری‌های محلی وابسته به روسیه، عامل اصلی رشد نارضایتی‌ها در این منطقه است - Pokalova, 2015: 140-146).

نتیجه

در این نوشتار کوشیدیم سیاست‌های قومی و امنیتی روسیه در قفقاز شمالی و تأثیر آن بر گسترش و توسعه افراط‌گرایی در این منطقه را بررسی و تحلیل کنیم. نقشه سیاسی امروز قفقاز و آسیای مرکزی شامل کشورهایی می‌شود که به دلیل اختلاف‌ها و کشمکش‌های بالفعل و بالقوه بر سر خاک و آب، تضاد قومی و غیربومی و همچنین اختلاف‌های روس و غیرروس و مداخله ناتو و غرب ناپایدار است. ریشه این اختلاف‌ها و ناآرامی‌های قفقاز شمالی و آسیای مرکزی را باید در سیاست‌های توسعه‌طلبانه روسیه تزاری و دولت جانشین آن، شوروی به‌ویژه در زمان استالین که با عنوان ایدئولوژی، همان روش‌ها نیز با خشونت بیشتری به‌کار گرفته می‌شد و نیز توسعه‌طلبی ناتو جست‌وجو کرد. روسی‌سازی گسترده در منطقه قفقاز در زمان استالین انجام شد. روس‌ها اقدام به تحقیر، تبعید و سرکوب شدید قومیت‌ها کردند و آثار این اقدام‌ها هنوز هم به قوت خود باقی است. با توجه به رویدادهایی که در جریان است، می‌توان گفت در قفقاز شمالی، مسلمانان برای رهایی از سلطه دولت روسیه و برقراری اتحاد با یکدیگر به صورت اتحاد جمهوری‌های خودمختار تلاش می‌کنند. روابط اقتصادی و اجتماعی روسیه در ابتدای دهه ۱۹۹۰ سبب شد بوریس یلتسین توافق‌نامه‌های متعددی را با رهبران منطقه برای حفظ فدراسیون روسیه امضا کند. مدودیف برای نوسازی اقتصاد روسیه تلاش زیادی کرد. وی معتقد بود منازعات قومی، خطر مرگباری برای روسیه دارد. با وجود انجام تلاش‌های سازنده برای تعادل و توازن قومی در روسیه، موضع‌گیری درباره اقدام سیاسی واقعی در این زمینه را نیز تشدید کرد. جنبش مبارز مردم قفقاز شمالی ادعای اتحاد دوباره مردم قفقاز را دارند. هدف دیگر روسیه در این منطقه، مهار نفوذ و پیش‌روی ناتو و آمریکا در منطقه قفقاز و جلوگیری از کنترل مرزهای زمینی و هوایی کشورهای منطقه است. زیرا هدف ناتو و غرب، محاصره روسیه، ایران و چین و جلوگیری از اجرای توافق‌نامه‌های حمل و نقلی و تجاری روسیه، ایران و چین است. اگر این محاصره کامل شود به نوعی محاصره چین و ایران

و گسترش روابط آن‌ها با اختلال جدی روبه‌رو و غرب بر هارتلند انرژی، اقتصاد و تجارت جهان مسلط می‌شود و کنترل ژئوپلیتیکی و انرژی منطقه هارتلند را در اختیار خود می‌گیرد.

References

- Aram, Armina and Kihan Barzegar (2021), "In Search of Identity: The Role of Self and Other in the Formation of Russian Foreign Policy Behavior", **Central Eurasia Studies**, Vol. 14, No. 1, pp. 27-49 (doi: 10.22059/jcep.2021.314484.449963) [In Persian].
- Babich, Irina and IEA Ras (2015), **Legal Identity of the Peoples of the North Caucasus as A Key Aspect of Modern National and Religious Identity**, Institute Ethnology and Anthropology RAS.
- Kalirad, Ali and Hamidreza Babaei (2021), "The Caucasian Elites and the Anti-Communist Movement of "Prométhée": Mehmed Emin Resulzade's Articles in the Journal Prométhée" **Central Eurasia Studies**, Vol. 14, No. 1, pp. 303-326. (doi :10.22059/JCEP.2021.317210.449972)[In Persian].
- Bessudnov, Alexey and Andrey Shcherbak (2020), "Ethnic Discrimination in Multi-Ethnic Societies: Evidence from Russia", **European Sociological Review**, Vol. 36, No. 1, pp. 104–120. (doi:10.1093/esr/jcz045).
- heterian, Vicken (2011), **War and Peace in the Caucasus**. First Published In The United Kingdom. Available at: <https://www.hurstpublishers.com> (Accessed on: 1/2/2022).
- Drysdel, Al-Assadair and Gerald Henry Blake (2007), **the Political Geography of the Middle East and North Africa**, translated by: Mir Haider, Darreh; Tehran, Ministry of Foreign Affairs, Available at: <https://www.cambridge.org/> (Accessed on: 2/10/2022).
- Dehboneh, Majid Rouhi and Mohammad Hussein Moradi Parsa (2021), "Putin and the Questions of Global Governance; Ideas and Principles" **Central Eurasia Studies**, Vol. 14, No. 2, pp. 127-150. (doi: 10.22059/JCEP.2022.317269.449975) [In Persian].
- Eftkhari, Asghar (2007), "Ethnic Policies", **Strategic Studies**, Vol. 1, No. 1, pp. 153-182. Available at: <http://quarterly.risstudies.org> (Accessed on: 2/10/2022) [in Persian].
- Falkowski, Mordack (2016), **Russia's Middle East: The Escalation of Religious Conflicts in the Northern Caucasus**, Available at: <https://www.osw.waw.pl>. (Accessed on: 2/10/2022).
- Foxall, Andrew(2015), **Ethnic Relations in Post-Soviet Russia, Russians and Non-Russians in the North Caucasus**, Available at: <https://www.amazon.com/> By Routledge (Accessed on: 2/10/2022).
- Giuliano, Elise (2011), **Constructing Grievance: Ethnic Nationalism in Russia's Republics**, Cornell University Press. Available at: <https://doi.org/10.7591/cornell/9780801447457.001.0001> (Accessed on: 2/10/2022).

- Ghezel Sofla and Mohammad Taghi (2011), "The Relationship between Art and Politics in the Soviet Union: A Case Study of Socialist Realism in Stalin Age" **Central Eurasia Studies**, Vol. 13, No. 2, pp. 543-568, (doi: 10.22059/JCEP.2020.295319.449887) [in Persian].
- Hosseinzadeh, Shoja and Abu Mohammad Asghar Khani and Seyed Baqir Mir Abbasi (2017), "Russia and Turkey's Approach to Security Arrangements In the South Caucasus", **Sociology**, Vol. 1, No. 4, pp. 209-237, (doi: 10.30510/psi.2021.295903.2117) [in Persian].
- Kasparov, Garry (2013), **Razgovor Na Zapretnuyu Temu**, Available at www.kasparov.ru/-Material.Php?Id=5228308f4ea0e. (Accessed on: 05/09/2022).
- Kazemzadeh, Hamed (2009), "Ethnic Conflicts in the North Caucasus and Solutions for Iran's Caucasus Policy", **Iras Bi-Monthly**, Vol. 2, No. 21, pp. 1-20. Available at: [Http://Ensani.Ir/80802/](http://Ensani.Ir/80802/) (Accessed on: 20/08/2022) [In Persian].
- Koolae, Elahe (1999), **Russian Federation**, Tehran, Office of Political and International Studies. Ministry of Foreign Affairs. [In Persian].
- Koolae, Elahe, Mohsen Islami and Qassem Usuli (2015), "Russia's Security Activity in the South Caucasus", **Central Asia and Caucasus**, Vol. 22, No. 95, pp. 97-136, Available at: <http://ca.ipisjournals.ir> (Accessed on: 05/09/2021) [in Persian].
- Marjer, Martin (1998), "Ethnic Policy, Translated by Asghar Eftekhari", **Strategic Studies**, Vol. 1, No 1, pp. 153-182. Available at: <http://quarterly.risstudies.org/article> (Accessed on: 15/02/2021) [In Persian].
- arjer, Martin (2017), **Race and Ethnic Relations, American and Global Perspectives**, Cengage Learning; 10th edition, Available at: <https://www.amazon.com>. (Accessed on: 2/10/2022)
- Marshall, Alex (2010), **the Caucasus under Soviet Rule**, Available at <http://abkhazworld.com/> Abingdon: Routledge (Accessed on: 2/10/2022).
- Mirhaider, Doreh (2009), " Historical Roots Of Political Geography Issues In Central Asia and Caucasus Today", **Geographical Information**, Vol. 3, No. 9, pp. 36-43, Available at: <http://www.sepehr.org> (Accessed on: 10/07/2022) [In Persian].
- Mirhaider, Doreh (2013), " Spatial Analysis Of Recent Crises In Central Asia", **Caucasus and Central Asia Studies**, Vol. 2, No. 4, pp. 15-25, Available at: <http://ca.ipisjournals.ir> (Accessed on: 15/09/2022) [in Persian].
- Paraszcauk, Joanna (2015), **From Chechnya to Syria: The Evolution of Russia's Counter-Terrorist Policy**, Available at: <https://www.ifri.org/en>. (Accessed on: 2/10/2022)
- Pasandideh, Somayeh and Amir Mohammad Haji-Yousef (2022), "Factors Affecting the Russian Government's Policy towards Russian Islamic Currents", **Central**

- Eurasia Studies**, Vol. 16, No. 2, pp. 21-42, (doi: 10.22059/JCEP.2020.305304.449939) [in Persian].
- Rashidi, Ahmed and Mari Maleki (2018), "Russia's Interests And Crises In the South Caucasus Region", **Politics and International Relations**, Vol. 6, No. 5, pp. 167-193, (doi: 10.22080/jpir.2019.16136.1076)[in Persian].
- Sajjadpour, Syed Kazem (2013), "Russia and the Caucasus: Economy and Security Considerations", **Central Asia and Caucasus Studies**, Vol. 2, No. 8, pp. 75-91. Available at: <http://ca.ipisjournals.ir> (Accessed on: 12/03/2022) [in Persian].
- Shcherbak, Andrey and Alexey Bessudnov (2018), **Ethnic Hierarchy in the Russian Labor Market: A Field Experiment**, available at <https://www.semanticscholar.org>. (Accessed on: 2/10/2022)
- Soltani1, Alireza and Zohreh Khanmohammadi (2021), "Russia's National Identity in the Post-Soviet Era; Change or Continuity", **Central Eurasia Studies**, Vol. 14, No. 2, pp. 175-200, (doi: 10.22059/JCEP.2022.331352.450032) [in Persian].
- Yazdani, Enayat Allah and Mustafa Khairi (2016), "Turkey's Foreign Policy Approach In The Caucasus Region With An Emphasis on The Republic of Azerbaijan", **Central Asia and the Caucasus Studies**, Vol. 23, No. 98, pp.127-152. Available at: <http://ca.ipisjournals.ir> (Accessed on: 12/10/2022) [in Persian].
- Zhemukhov, Sufian (2018), **The North Caucasus: How Islam and Nationalism Shaped Stability and Conflict in the Region**, RAND Corporation, Available at: <https://ixtheo.de> (Accessed on: 2/10/2022).